

พลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้

The Economic Potency Base on Rice Merit Ceremony of Farmer in Thung Kular Rong Hai

ฉลอง สุขทอง¹ ปรีดา ปัทมาวิไล² บุญทัน พาหา³
Chalong Sukthong, Preeda Pattamavilai, Boontan Paha

บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษาสภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิตและภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวของชุมชนชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ พลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าว วิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวเพื่อนำเสนอเป็นนโยบายเศรษฐกิจของชาวนาในประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มและวิเคราะห์องค์ประกอบ กลุ่มประชากรเป้าหมายเป็นชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ในพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ยโสธรและศรีสะเกษ โดยการคัดเลือกมาจังหวัดละ 2 ชุมชน รวมทั้งหมด 10 ชุมชน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งสิ้น 30 คน เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจำนวน 500 ฉบับ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่มจำนวน 2 กลุ่ม ๆ ละ 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสกัดตัวแปรด้วยเทคนิคการวิจัยเชิงปริมาณวิธี Exploratory Factor Analysis จะทำให้ได้ลำดับขององค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าว นำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า 1. วิถีชีวิตของชาวทุ่งกุลาร้องไห้ มีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งพาอาศัยกันและนับถือขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งลาว เขมร กุลา กูยและเยอส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนาทำไร่และเลี้ยงสัตว์ ภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ที่สำคัญ ได้แก่ 1) ด้านการเลือกสรรและใช้ปัจจัยการผลิต 2) ด้านการดูแลและรักษาข้าว 3) ด้านอาหารและการบริโภค และ 4) ด้านสร้างระบบ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของวัฒนธรรมข้าว 2. พลังเศรษฐกิจมีความเชื่อมโยงกับฐานบุญประเพณีข้าว ซึ่งบุญประเพณีข้าวชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ได้แก่ บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญพะเหวด บุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน บุญสารทไทย บุญข้าวสาก ทำให้เกิดการผลิต การบริโภคและการจำหน่ายสร้างเศรษฐกิจที่ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพ มีรายได้หมุนเวียน เกิดกลุ่มเกษตรกรรมและอาหาร กลุ่ม

Received: 2022-05-15 Revised: 2022-05-28 Accepted: 2022-05-30

^{1 2} คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ Faculty of Management Science, Surin Rajabhat University. Corresponding Author e-mail: chalongsuktong@gmail.com

³ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ Faculty of Humanities and Social Sciences, Surin Rajabhat University

หัตถกรรม กลุ่มศิลปวัฒนธรรม กลุ่มออมทรัพย์การผลิต 3. องค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าว ที่สามารถนำมากำหนดเป็นนโยบายด้านเศรษฐกิจของชาวนา คือ 5 ด้าน 1) นโยบายส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกลไกสร้างเศรษฐกิจสัมพันธ์ระหว่างคน-ข้าว-น้ำ และพุทธศาสนาด้วยบุญประเพณี 12 เดือน 2) นโยบายส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมการบูชาฟ้า-ขวัญ-เมือง เพื่อให้เกิดการสร้างระบบบุญคุณ แบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลและแลกเปลี่ยน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง 3) นโยบายส่งเสริมจิตสาธารณะ ที่เชื่อมโยงการใช้แรงงานในชุมชนโดยอาศัยการผูกมิตรตามประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน 4) นโยบายส่งเสริมการรักษาพันธุ์ข้าว การผลิตข้าวและแปรรูปข้าว เพื่อสร้างระบบนิเวศและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ทุ่งกุลาร้องไห้ ในการผลิตข้าวคุณภาพซึ่งจะส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจในวงกว้าง และ 5) นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรชุมชนเพื่อเป็นพลังเศรษฐกิจชุมชนสร้างสรรค์

คำสำคัญ (Keywords): พลังเศรษฐกิจ; บุญประเพณีข้าว; ทุ่งกุลาร้องไห้

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the living conditions, way of life and cultural wisdom of the rice merit ceremony of farmers in the Thung Kula Rong Hai, economic potency based on rice merit ceremony; 2) to analyze the key elements affecting the economy based on rice merit ceremony in order to propose them as economic policies for farmers in Thailand. This research is mixed between a qualitative and quantitative research. In-depth interview techniques, group discussion and composition analysis were used. The populations were conducted from farmers in Thung Kula Rong Hai district, 5 provinces, namely Surin, Roi Et, Maha Sarakham, Yasothon and Si Sa Ket, by selecting 2 communities in each province, a total of 10 communities. There were 30 key informants in an in-depth interview. 500 quantitative data were collected and key informants were in 2 group discussions of 15 participants each. Data were analyzed by content analysis and variable extraction by quantitative research technique. Exploratory Factor Analysis method would result in the sequence of elements that are important to the economy based on rice merit ceremony. An analytical descriptive would be presented. The findings were revealed as follows: 1. The way of life of the people in Thung Kula Rong Hai is simple, depends on each other and respects the traditions and culture in their community. There are many ethnic groups such as Lao, Khmer, Kula, Kui and Yer. Most of them are engaged in agriculture, farming and animal husbandry. The important cultural wisdom of rice of Thung Kula Rong Hai people are: 1) Selection and use of production factors; 2) Rice care and treatment; 3) Food and consumption aspects; and 4) System building in beliefs,

traditions and rituals of rice culture. 2. The economic power is linked to the rice merit ceremony. The rice merit ceremony of the Thung Kula Rong Hai has been practiced for a long time. These rice merit ceremonies are called Boon Khun Lan, Boon Khao Jee, Boon Pha Whet, Boon Bang Fai, Boon Khao Pradub Din and Boon Sart Thai, Boon Khao Sak. These cause production consumption and distribution which is to create an economy and makes people in the community having a career and income to their communities. In addition, a group of agricultural and food occupations was born; there are handicraft groups such as silk weaving and cotton weaving; cultural groups and production savings groups. 3. There are 5 components related to the economy based on rice merit ceremony that has power to the community of Thung Kula Rong Hai people as follows: 1) Policy for promoting and supporting the creation of a mechanism to build economic relations between people- rice-water and Buddhism through merit traditions through 12 months; 2) Policy for promoting and conserving the culture of worshiping Fa-Kwan-Muang to create a grateful system, sharing, helping, supporting and exchanging labor by having the temple as the center; 3) Public mind promotion policy connects the use of labor in the community through friendship according to the community's cultural traditions; 4) Policy for promoting rice breeding, rice production and rice processing to create ecosystems and geographical indications of Thung Kula Rong Hai in the production of quality rice which will affect broad economic prosperity; and 5) Policy for promoting local wisdom and community resources to be the power of community economy to create.

Keywords: Economic power; Rice Merit Ceremony; Thung Kula Rong Hai

บทนำ (Introduction)

ทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นพื้นที่ราบที่มีอาณาเขตกว้างขวางใหญ่ที่สุดในภาคอีสานเนื้อที่ประมาณ 2,107,691 ไร่ มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด คือ ร้อยเอ็ด สุรินทร์ มหาสารคาม ศรีสะเกษ และยโสธร (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2552) ในอดีตได้มีการค้าขายติดต่อกับพ่อค้าต่างบ้านต่างเมืองทั้งที่ใกล้และห่างไกลกัน มีพ่อค้าหาบสินค้าเที่ยวขายไปตามหมู่บ้านแถบทุ่งกุลาร้องไห้เป็นประจำ เรียกทุ่งอันกว้างใหญ่ไพศาลแห่งนี้ว่า “ทุ่งกุลาร้องไห้” (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2553: 21) ชาวบ้านในเขตทุ่งกุลาร้องไห้มีหลายชาติพันธุ์ ไทย-เขมร ลาว กวย (ส่วย) มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมชุมชน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนาทำไร่และเลี้ยงสัตว์ มีวัดตั้งอยู่เกือบทุกหมู่บ้าน วัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นตัวกำหนดกรอบสืบสานจากรุ่นสู่รุ่น วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงผูกพันแนบแน่นอยู่กับการทำนาคตามบรรพบุรุษและนับถือพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่มาของขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติกันมา ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมและงานบุญประเพณี “ฮีตสิบสอง”

และมีวัฒนธรรมข้าวที่ทำให้เกิดการผลิต การบริโภคและการจำหน่าย มีการเรียนรู้และพัฒนาภูมิปัญญาการทำนาให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและภูมินิเวศของทุ่งกุลาร้องไห้ จนได้เป็นแหล่งผลิตข้าวเป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียงว่า ข้าวจากทุ่งกุลาร้องไห้เป็นข้าวที่มีลักษณะพิเศษเป็นข้าวคุณภาพดี นุ่มหอม อร่อย โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ

บุญประเพณีข้าวของชาวทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นวัฒนธรรมหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มชุมชนในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ที่ชาวบ้านให้ความสำคัญและยึดถือปฏิบัติเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกัน ยังคงสืบทอดวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรม บุญประเพณีเกี่ยวกับข้าวสืบต่อกันมา ได้แก่ บุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญเปิดยุ้งฉาง บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญข้าวกระยาสารท บุญข้าวทิพย์ เป็นต้น ซึ่งมีนักวิชาการกล่าวถึง “บุญประเพณีข้าว” แสดงให้เห็นถึงวัฏจักรแห่งความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตชาวนากับศาสนาพุทธถือเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติชอบ นาข้าวจะดีถ้าได้นำข้าวไปถวายพระสงฆ์ เกิดเป็นบุญกุศลเรียกว่านาบุญ นาบุญจะส่งผลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ให้ผลผลิตดีเป็นนาทอง (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2559) วัฒนธรรมของชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ได้ถูกผูกโยงไว้กับบุญประเพณี จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่แข็งแกร่ง เป็นพลังเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนไปบนฐานบุญประเพณี สร้างพลังอำนาจให้กับชุมชนและสังคมในวงกว้าง ไม่เฉพาะแต่เพียงด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่พลังอำนาจยังสร้างให้เกิดวัฒนธรรมชุมชนด้านอื่นๆ อาทิ ด้านศาสนา ด้านการศึกษา ด้านคุณธรรมจริยธรรม

พลังเศรษฐกิจชุมชน เป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและการบริการ ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วม บนรากฐานความสามารถที่มีอยู่ (เสรี พงศ์พิศ, 2555) โดยการใช้ทุนของชุมชน เช่น วิถีการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม แรงงาน ทรัพยากรชุมชน เป็นต้น ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือ ครอบครัวยุคใหม่เป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัว หากผลผลิตมีมากพอก็ขายในตลาดใกล้ตัวก่อน เช่น ตลาดในชุมชน ตลาดภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ ซึ่งเป็นการสร้างเศรษฐกิจให้คนในชุมชน พลังเศรษฐกิจมีความเชื่อมโยงกับฐานบุญประเพณีข้าว ซึ่งบุญประเพณีข้าวชาวทุ่งกุลาร้องไห้ที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ทำให้เกิดการผลิต การบริโภคและการจำหน่าย ซึ่งเป็นสร้างเศรษฐกิจที่ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพ มีรายได้หมุนเวียน เกิดเป็นพลังเศรษฐกิจของชุมชน

จากความสำคัญของบุญประเพณีข้าวที่มีความเชื่อมโยงต่อพลังเศรษฐกิจชุมชนชาวทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งก่อให้เกิดการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต ทำให้เกิดการสร้างรายได้และอาชีพให้กับชุมชน ดังนั้น จึงน่าสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง พลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ศึกษาพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาไทย วิเคราะห์องค์ประกอบพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาไทยและจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายด้านเศรษฐกิจของชาวนาไทย เพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนชาวนาไทย เพื่อสร้างความเข้มแข็งและเป็นพลังที่ยั่งยืนให้กับสังคมประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Purpose or Objective)

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้
2. เพื่อศึกษาพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาไทย
3. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาไทยและจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายด้านเศรษฐกิจของชาวนาไทย

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

รูปแบบการวิจัย: การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixes method research) โดยมีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และเชิงปริมาณ (Quantitative research) ขอบเขตเนื้อหาในการวิจัย ด้านวิถีชีวิตและภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าว โดยศึกษาตามแนวมานุษยวิทยา วัฒนธรรม ด้านพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าว ได้ศึกษาเนื้อหาตามแนวเศรษฐกิจชุมชนของ ชายานอฟ (A.V. Chayanov) ด้านวิเคราะห์องค์ประกอบพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าว ด้าน การเสนอแนะนโยบายด้านเศรษฐกิจได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีสองระบบ (Economic Dualism) ของฉัตรทิพย์ นาถสุภา แนวคิดทางเศรษฐกิจของมหาตมะ คานธี แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มีวิธีดำเนินการวิจัยเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาสภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิตและภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวของชุมชนชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ในพื้นที่ 5 จังหวัด โดยศึกษาในด้านเศรษฐกิจ สังคม บุญประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวของชาวนา เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาตามแนวทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยตัวผู้วิจัยและคณะ นอกจากนั้นยังมีเครื่องมือทางเทคโนโลยี เช่น กล้องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก การอบการสัมภาษณ์ อุปกรณ์เหล่านี้ มีการใช้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานการณ์

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์องค์ประกอบพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชุมชนชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเศรษฐกิจของชุมชนชาวนาในประเทศไทย โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปริมาณด้วยวิธี Exploratory Factor Analysis และใช้เทคนิคการการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multi Regression Analysis) เพื่อหาองค์ประกอบที่ส่งผลต่อพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนา โดยเรียงลำดับความสำคัญในการนำเสนอแนะนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวนาในประเทศไทย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และ 3

ขั้นที่ 3 จัดประชุมระดมสมองตัวแทนชาวนา ภูมิปัญญาพื้นบ้าน นักวิชาการ โดยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อยืนยันผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบ

ขั้นที่ 4 นำผลการศึกษาที่ได้มาจัดทำเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของชาวนาในประเทศไทย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง: คือ ชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ใน 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด สุรินทร์ ร้อยเอ็ด ยโสธร ศรีสะเกษ และมหาสารคาม โดยกลุ่มตัวอย่างได้คัดเลือกมาจังหวัดละ 2 ชุมชน รวมทั้งหมด 10 ชุมชน เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้รู้และภูมิปัญญา จาก 10 ชุมชน ๆ ละ 3 คน รวมเป็นจำนวน 30 คน เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจำนวน 500 ฉบับ ส่วนการสนทนากลุ่ม 2 พื้นที่ครั้งละ 15 คน

เครื่องมือในการวิจัย: แบบสำรวจ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถาม แบบบันทึกผลการสนทนากลุ่ม กล้องถ่ายภาพ สมุดบันทึกและเครื่องบันทึกเสียง

การเก็บรวบรวมข้อมูล จากการเก็บข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม ประเด็นสนทนากลุ่มย่อย ภาพถ่าย ซึ่งเป็นข้อมูลดิบยังไม่ได้นำมาประมวลผล ผู้วิจัยใช้วิธีการลงพื้นที่ภาคสนามจริงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจน โดยใช้ทีมผู้ช่วยนักวิจัยและนักวิจัยในพื้นที่ และการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการจัดประชุมกลุ่มย่อย

2. ข้อมูลทุติยภูมิเป็นการนำเอาข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหลาย ได้แก่ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา เอกสาร ประชุมวิชาการ รายงานการประชุม ซึ่งได้รวบรวมไว้ในรูปแบบของเอกสาร ซึ่งนักวิจัยจะนำข้อมูลในขั้นนี้ มา จัดหมวดหมู่ แยกประเด็น และจัดลำดับในการวิเคราะห์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ได้ใช้ข้อมูลที่มีคุณภาพและเหมาะสม

การวิเคราะห์ข้อมูล: ข้อมูลเชิงคุณภาพมีการวิเคราะห์ผลโดยใช้การแยกประเด็นตาม ทฤษฎี และการสังเคราะห์จากเวทีการสนทนากลุ่มย่อย ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณดำเนินการ วิเคราะห์โดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์

ผลการวิจัย (Research Results)

1. วิถีชีวิตและภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้

วิถีชีวิตของชาวทุ่งกุลาร้องไห้ มีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งพาอาศัยกันและกันนับถือขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน วิถีชุมชนมีลักษณะสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์กายภาพ ตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนอยู่ติดกันเป็นกลุ่มบนที่ดอนและลุ่มน้ำ มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งลาว เขมร กูลา กูยและเยอ ด้วยมีการอพยพมาเพื่อหาแหล่งที่ทำกิน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำไร่และเลี้ยงสัตว์ เมื่อว่างเว้นจากการทำนาผู้หญิงจะมาทอผ้า ผู้ชายจะไปเลี้ยงวัวควาย ปลูกผัก ปลูกต้นไม้ วัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นตัวกำหนดกรอบสืบสานจากรุ่นสู่รุ่น วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงผูกพัน แนบแน่นอยู่กับการทำนาตามบรรพบุรุษและนับถือพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่มาของขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีที่นับถือปฏิบัติสืบต่อกันมา มีความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดาและการทำความดีความชั่ว วัฒนธรรมการบริโภคข้าว บางชุมชนทานเฉพาะข้าวเจ้า เช่น บ้านไพรขลา อำเภอชุมพลบุรี จังหวัด สุรินทร์ บางหมู่บ้านบริโภคทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว เช่น บ้านดงแดง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมีที่นาเป็นของตัวเองเฉลี่ยครอบครัวละ 5-15 ไร่ ซึ่งได้รับจากมรดกตก

ทอดกันมาแต่ปู่ย่าตายาย การทำนาจึงถือเป็นวัฒนธรรมข้าวที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้จึงเป็นพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงผู้คนมาอย่างยาวนาน “ทุ่งกุลาร้องไห้” ผืนดินแห่งนี้จะอุดมสมบูรณ์ในช่วงหน้าฝน และเหมาะกับการปลูกข้าว ซึ่งเป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพและมีชื่อเสียง เนื่องจากข้าวที่ผลิตจากแหล่งนี้เอกลักษณ์ที่โดดเด่น รสชาติมีความหอม นุ่มอร่อย ในขณะที่เดียวกันพื้นที่นี้มีความแห้งแล้งมากในช่วงหน้าร้อน ส่วนใหญ่จะทำได้ปีละครั้ง มีส่วนน้อยที่มีแปลงนาอยู่ติดลำน้ำ ห้วยน้ำ ก็จะสามารถปลูกได้ 2 ครั้งต่อปี ส่วนใหญ่ปลูกข้าวเจ้า ข้าวหอมมะลิ เช่น มะลิ 105 และข้าวมะลิ กข.15 ส่วนข้าวเหนียวจะปลูกกันน้อย เอาไว้กินและปลูกไว้เพื่อทำขนมหรือของหวาน สำหรับงานบุญประเพณี เช่น ทำเป็นข้าวต้มมัด ข้าวต้มผัด ขนมนางเล็ด เป็นต้น ระหว่างว่างเว้นจากการเกษตร ชาวบ้านจะมีการทำกิจกรรม ทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย ทอเสื่อกก เป็นต้น นอกจากนี้การสร้างรายได้เศรษฐกิจให้กับตนเองและครอบครัวนั้นพบว่า ชาวบ้านบางรายในหมู่บ้านจะมีการทำขนม กับข้าว อาหารคาวหวานเพื่อขายเป็นรายได้ โดยขายในหมู่บ้านและขายในตลาดชุมชน หรือตลาดนัด บางรายจะไปรับจ้างนอกภาคการเกษตร เช่น การรับจ้างก่อสร้าง ทำงานบริษัท ผลิตเสื้อผ้า นอกจากนี้มีปลูกพืชหลังเกี่ยวข้าวแล้ว เช่น พืชผักสวนครัว ข้าวโพด ถั่ว แตงโม กระจับ เป็นต้น เพื่อไว้บริโภคและขายเป็นรายได้เสริม ในชุมชนจะมีวัดตั้งอยู่เกือบทุกหมู่บ้าน วิถีชีวิตของชาวบ้านเหล่านั้นจึงผูกพันแนบแน่นอยู่กับการทำนาและนับถือศาสนาพุทธซึ่งเป็นที่มาของขนบธรรมเนียมจารีตและงานบุญประเพณีต่างๆ มีความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา การทำความดีความชั่ว ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมงานบุญประเพณี ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาคือ “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตชุมชนและวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมจึงมีนัยสำคัญต่อพลังอำนาจชุมชนเกี่ยวกับความคงอยู่ของวัฒนธรรม ระบบ รูปแบบ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ทำให้วัฒนธรรมข้าวได้รับการสืบสาน และข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์มีชื่อเสียง

ความเชื่อ สังคม วัฒนธรรม บุญประเพณีข้าวชาวทุ่งกุลาร้องไห้ มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ได้แก่ บุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญพะหวด บุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญสารทไทย ทำให้เกิดการผลิต การบริโภค และการจำหน่าย ซึ่งเป็นสร้างเศรษฐกิจที่ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพ มีการรวมกลุ่มอาชีพ มีรายได้หมุนเวียน เช่น กลุ่มอาชีพเกษตรกรรมและอาหาร จากการผลิตข้าว พืชผัก ผลไม้ ทำอาหารทำขนม กลุ่มหัตถกรรม เช่น ทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย ทอเสื่อกก กระจับข้าว กลุ่มศิลปวัฒนธรรม เช่น หมอลำ หมอแคน ลำเพลิน เรือมอันเร กลุ่มออมทรัพย์การผลิตเช่น กลุ่มข้าวหอมมะลิ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มทอผ้า กลุ่มธนาคารปลา กองทุนสวัสดิการชุมชน กลุ่มสถาบันการเงิน สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดเกิดจากฐานบุญประเพณีที่เป็นเกลียวเชื่อมโยงสู่อาชีพและสร้างรายได้เป็นพลังเศรษฐกิจของชุมชน **สังคมชนทุ่งกุลาร้องไห้**ในสังคมอีสานให้ความสำคัญแก่ผู้ที่อาวุโสและผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะทางก็จะได้รับการยอมรับนับถือให้เป็นผู้นำในด้านต่างๆ ได้แก่ หมอธรรม หมอยา หมอล่อง หมอผีฟ้า หมอแคน หมอลำ เป็นต้น **การแสดงและการละเล่น**ซึ่งเป็นลักษณะของแข็ง เช่น แข็งกระจับข้าว แข็งสวิง แต่ที่เป็นจุดเด่นซึ่งชาวอีสานและชาวทุ่งกุลาร้องไห้ได้ให้ความสำคัญเช่น หมอลำ หมอแคน ลำเพลิน เรือมอันเร โดยหมอลำถือว่าเป็น

มหรสพพื้นบ้านที่สำคัญที่สุดของชาวอีสาน และในแถบทุ่งกุลาร้องไห้ อาหารการกินมีความหลากหลายของวัตถุดิบในการทำอาหาร ทั้งพืช ผัก สัตว์ จนกระทั่งแมลง เช่น แมงจิ้งจก แมงกะซอน จิ้งหรีด โดยวัฒนธรรมการกินอาหารแบบสนุกๆ ดิบๆเช่น ลาบ ก้อย ปลาจ๋า ส้มตำ น้ำพริกปลาจ๋า หรือ “แจ่ว” กับผักพื้นบ้านที่เก็บได้ริมรั้วบ้าน ภาษาพูดหรือภาษาที่ใช้สื่อสารของคนทุ่งกุลาร้องไห้ส่วนใหญ่ใช้ “ภาษาอีสาน” หรือเรียกว่า “ภาษาลาว” คล้ายกับ “ภาษาไทย” มีส่วนน้อยที่ใช้ภาษา กูย ภาษาเขมร ในแต่ละชุมชนจะมีสำเนียงที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตติดต่อกับถิ่นใด เช่น จังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ มีชายแดนติดกับกัมพูชา (เขมร) จะพูดภาษาเขมร

สภาพเศรษฐกิจชุมชนของชาวทุ่งกุลาร้องไห้ ในอดีตเป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียงพึ่งพาตนเองเป็นหลักซื้อขายจับจ่ายกันอยู่ภายในชุมชน ยกเว้นเฉพาะสินค้าที่คนในชุมชนไม่สามารถผลิตเองได้ ที่ผ่านมาระบบราชการได้เข้ามาส่งเสริมการเพาะปลูกข้าวเมื่อปี พ.ศ.2417 คือการออกพระราชบัญญัติการจับจองที่ดิน เริ่มมีการกำหนดเขตที่ถือครองโดยรัฐการปรับตัวทางเศรษฐกิจ จนกระทั่งเริ่มเข้าสู่ยุคการปฏิรูปที่ดินพ.ศ. 2521 การค้าช่วงหลังการทำนา คือการค้าวัว ค่าควาย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2472 มีการสร้างถนน รพช.สู่ทุ่งกุลาร้องไห้ อาชีพหลังการทำนาหมดหนานานแล้ว ชาวบ้านไปประกอบอาชีพค้าขายเป็นแรงงานรับจ้างทั่วไป หลังจากปี พ.ศ.2518 พื้นที่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ได้รับการปฏิรูปและจัดสรรให้พัฒนาขึ้นจากความร่วมมือของรัฐบาลไทย-ออสเตรเลีย ทำให้พื้นที่ที่เคยเป็นทุ่งโล่งกว้างแห่งแล้งกลับดูมีชีวิตชีวาในสายตาผู้พบเห็น ตามมาด้วยการเกิดขึ้นของพันธุ์ข้าวหอมมะลิที่ทางศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าวได้เริ่มนำสายพันธุ์ข้าวหอมมะลิมาให้เกษตรกรในทุ่งกุลาร้องไห้ทดลองปลูก จนค้นพบว่าดินที่นี่เหมาะสำหรับการปลูกข้าวหอมมะลิที่สุด ต่อมามีการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมปี พ.ศ.2524 มีการสร้างถนน แหล่งน้ำ วิถีชีวิตเปลี่ยนจากแบบแลกเปลี่ยนเป็นแบบการตลาดมากขึ้น มีการผลิตสินค้าและบริการตามความต้องการของตลาด มีสินค้าโอท็อป เช่น ผ้าไหม ผ้าฝ้าย เป็นต้น ต่อมาได้มีการก่อสร้างถนนและพัฒนาเส้นทางจากหน่วยงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) มีทำถนนเป็นดินยกสูงขึ้นมา ถนนดินกรวดหรือถนนลูกรัง และต่อมาในปี พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักและห่วงใยในความทุกข์ยากของพสกนิกรภาคอีสานอย่างยิ่ง จึงทรงมีพระราชกระแสกับพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบกให้จัดทำโครงการน้ำพระทัยจากในหลวงรัชการที่ 9 ได้จัดทำโครงการอีสานเขียว จึงได้มีการสร้างถนนขึ้นมาตัดเป็นตารางไปทั่วเขตทุ่งกุลาร้องไห้ มีทั้งถนนดิน ถนนลูกรัง และถนนลาดยางโดยข้างถนนทำเป็นคลองส่งน้ำ และปลูกต้นยูคาลิปตัสตามขอบถนนและพื้นที่ว่าง ทำให้การคมนาคมในเขตทุ่งกุลาร้องไห้สะดวกเพื่อขึ้น มีการขนส่งพืชผลทางการเกษตรสะดวกขึ้น มีการค้าขาย เกิดเป็นตลาดนัดหรือตลาดชุมชน สามารถผลิตของมาขายมาจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนข้าวของได้ เกิดเศรษฐกิจหมุนเวียน

ภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวชาวทุ่งกุลาร้องไห้ที่สำคัญ ได้แก่ 1) ด้านการเลือกสรรและใช้ปัจจัยการผลิต 2) ด้านการดูแลและรักษาข้าว 3) ด้านอาหารและการบริโภค 4) ด้านสร้างระบบความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของวัฒนธรรมข้าว ดังนี้

ภูมิปัญญาด้านการเลือกสรรและใช้ปัจจัยการผลิต ประกอบด้วยภูมิปัญญาด้านการเลือกสรรและการใช้ที่ดิน การใช้ปุ๋ย การสังเกตสภาพดินฟ้าอากาศ การเลือกและคัดสรรพันธุ์ข้าว การใช้กระบวนการผลิตและการใช้แรงงาน โดยมีปุ๋ยธาตุอาหารครบถ้วนถ่ายทอดความรู้ไว้ ด้วยสภาพโครงสร้างดินในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้แห้งแล้ง เป็นดินร่วนปนทราย ดินเสื่อม ขาดอินทรีย์ธาตุ เป็นต้น ดังนั้นแนวทางการจัดการปรับปรุงบำรุงดิน โดยใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ ปลุกพืชตระกูลถั่วหรือพืชหมุนเวียน ใช้ฟางหรือเศษหญ้าคลุมดิน รวมทั้งการปรับระดับดินให้เสมอเพื่อน้ำกระจายทั่วพื้นที่ เนื่องจากขาดแหล่งน้ำ เกษตรกรจึงต้องมีการขุดสระเพื่อเก็บกักน้ำ เจาะบาดาล ทำคลองส่งน้ำกระจายทั่วพื้นที่ ทั้งนี้ต้องจัดสรรพื้นที่เพาะปลูกพืชให้เหมาะสมในแต่ละส่วนโดยวางแผนการปลูกพืชหลากหลายผสมผสานเพื่อบริโภคหรือขายเป็นรายได้เพิ่ม รวมทั้งปลูกไม้ยืนต้นเพื่อสร้างระบบนิเวศ รวมถึงการเลี้ยงสัตว์เช่น วัวควาย หมู ไก่ ปลา และกบ เพื่อเป็นอาหารและลดรายจ่าย นำมูลมาทำปุ๋ยเพื่อลดต้นทุนการผลิต

ภูมิปัญญาด้านการดูแลและรักษาข้าว เพื่อให้ข้าวเจริญเติบโตและได้ผลผลิตนั้นมีภูมิปัญญาในแต่ละชุมชนซึ่งมีเทคนิควิธีการดูแลข้าวตั้งแต่การปลูกข้าวซึ่งในแถบนี้มีการดำนาและการหว่านข้าว ถ้านาในที่ลุ่มจะใช้วิธีการปักดำ ส่วนนาที่ดอนและที่ราบในปัจจุบันจะใช้วิธีการหว่านข้าว การดูแลข้าวในไร่นา การใส่ปุ๋ย การเก็บเกี่ยว การจัดเก็บข้าวเปลือก เป็นต้น ดังเช่นการดูแลเรื่องน้ำในแปลงข้าว คำนานาหรือหว่านจะต้องดูแลเป็นพิเศษ เพราะหว่านจะช่วยกักน้ำและกักเก็บน้ำให้มีปริมาณพอเหมาะกับการเจริญเติบโตของต้นข้าว ดูแลให้มีน้ำรั่วซึม ถ้าแปลงนาข้าวมีน้ำน้อยก็ต้องเอาน้ำเข้ามาหรือถ้าปริมาณน้ำมากไปต้นข้าวก็จะเน่าจึงต้องระบายน้ำออกจากทางหว่าน ช่วงข้าวกำลังออกรวงต้องค่อยๆ ระบายน้ำออกเมื่อข้าวสุก

ภูมิปัญญาด้านอาหารและการบริโภค การแปรรูปข้าวและอาหารจากข้าว มีภูมิปัญญาด้านอาหารและการบริโภค มีการทำอาหารขนมคาวหวานสำหรับบริโภคและใช้ในงานบุญประเพณี และพิธีกรรม ได้แก่ ข้าวตอก ข้าวเม่า ข้าวจี่ ข้าวต้มมัด ข้าวต้มผัด ขนมนางเล็ด ขนมฝักบัว ขนมไข่หงส์ ขนมดอกจอก ข้าวแต่น ข้าวกระยาสารท ข้าวโป่ง ข้าวเกรียบ ขนมจีน (ข้าวบูน) ข้าวหมาก ข้าวหลาม สามารถทำแล้วเอาไปขาย หรือบริโภคในครัวเรือน หรืองานบุญประเพณี หน้าหนาวเดือนสองจะมีงานบุญข้าวจี่ นำข้าวเหนียวมาทาไข่ โรยเกลือ จี่หอมๆ เพื่อนำไปใส่บาตรทำบุญตอนเช้า ข้าวจี่เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยยึดโยงผู้คนในสังคมเข้าด้วยกัน

ภูมิปัญญาด้านสร้างระบบ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของวัฒนธรรมข้าว มีพิธีกรรมที่สำคัญมากต่อการทำมาหากินและการปลูกข้าวของคนไทย ชาวทุ่งกุลาร้องไห้ จะมีความเชื่อและพิธีกรรมในการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ และผีประจำหมู่บ้าน ก่อนการทำงานนอกจากขอให้ดูแลคุ้มครองลูกหลานและคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากโรคภัยแล้ว และขอร้องให้ทำนาได้ผลดี ด้วยการไหว้ผีบรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมของครอบครัว หรือระหว่างเครือญาติ ส่วนการไหว้ผีประจำหมู่บ้าน มีทั้งที่เป็นพิธีกรรมส่วนบุคคล และพิธีกรรมที่จัดทำร่วมกัน ของสมาชิกในหมู่บ้าน ในภาคอีสานมี การเลี้ยงผีปู่ตา ที่ดอนปู่ตาซึ่งเป็นป่าไม้ใกล้ๆ หมู่บ้าน จะทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านระหว่างเดือน 6 ถึง เดือน 7 ก่อนการปลูกข้าว ก็มีการสร้างตุงผีเอาไว้ เชิญผีซึ่งเคยอยู่ที่ท้องนาขึ้นมาอยู่บน

ตบ เวลาจะไถนาจะได้ไม่ไปรั้งความผี มีการเช่นหัวผีเจ้าที่เจ้าทาง เพราะว่าถ้าผีไม่พอใจการปลูกข้าวแล้วจะมีผลเสีย นอกจากนี้มีสุนัขขี้ข้าว หรือพิธีกรรม “เฮาปลิงเซรา” พิธีกรรมไหว้พระแม่โพสพ พิธีแรกไถนา พิธีเลี้ยงผีตาแฮก พิธีตักกล้า พิธีแรกดำน้ำ พิธีกรรมเอาข้าวขึ้นยุ้งฉาง เป็นต้น ซึ่งจารีตประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อดังกล่าวในชุมชนบ้านเขตทุ่งกุลาร้องไห้ยังคงถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

2. พลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้

งานบุญประเพณีข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ทำให้มีการผลิต การบริโภค และการจำหน่ายแลกเปลี่ยนแลกเปลี่ยนแลกเปลี่ยนกัน ส่งผลให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ซึ่งเป็นพลังอำนาจทางเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงกับฐานบุญประเพณีข้าว ดังนี้

1) กิจกรรมทางเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรม

งานบุญประเพณีของชาวทุ่งกุลาร้องไห้ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรม มีการปลูกข้าวเจ้า ข้าวเหนียวเพื่อใช้กินและทำขนม ปลูกพืชผักใช้สำหรับทำอาหารเช่น คื่นช่าย ผักกาดผักชีลาว พริก หอม กะเทียม มะเขือ เป็นต้น มีการปลูกไม้ผลไม้มดลูกเพื่อใช้ในงานพิธีกรรม เช่น กล้วย อ้อย มะพร้าว มะละกอ มีการเลี้ยงสัตว์ไว้กินและขาย เช่น วัวควาย หมู เป็ด ไก่ ปลา ซึ่งมีการผลิตเองในครัวเรือน และหาซื้อจากชุมชนหรือตลาด ชาวบ้านมีการแบ่งสัดส่วนในการปลูกข้าวที่จะต้องใช้ทั้งกินทั้งขายและนำมาใช้ทำบุญและงานพิธีกรรม เช่น บุญคุณลาน ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกไปถวายวัดเพื่อเป็นพุทธบูชา และในงานจะมีการทำกับข้าวกับปลาเพื่อทำบุญถวายพระสงฆ์ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสากมีการทำขนมและจัดข้าวปลาอาหารเพื่อเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ตายไปแล้วถวายพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนซื้อขาย รวมทั้งเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการผลิต การบริโภค และการจำหน่ายแจกจ่าย เช่น กลุ่มข้าวอินทรีย์ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มโคกระบือ กลุ่มเลี้ยงกบ สามารถสร้างรายได้และเศรษฐกิจให้กับครัวเรือน กลุ่มและชุมชน

2) กิจกรรมทางเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม

งานบุญประเพณีของชาวทุ่งกุลาร้องไห้ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม นอกเหนือจากการผลิตข้าวปลาอาหารเพื่อทำบุญและใช้ในงานพิธีกรรมตามความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวทุ่งกุลาร้องไห้แล้ว ยังมีการปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อขายหรือส่งออก เนื่องจากทุ่งกุลาร้องไห้เป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพรสชาติหอมนุ่มอร่อยที่ชาวโลกรู้จักดี จึงเป็นโอกาสของชุมชนในการผลิตข้าวเพื่อส่งออก ทำข้าวสารสำหรับขายเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน อุตสาหกรรมกลุ่มวิสาหกิจ เกิดโรงสีชุมชน รวมถึงการผลิตสินค้าต่างๆ ของชุมชนที่มีการใช้ทรัพยากรชุมชนและแรงงานในชุมชน เช่น ผ้าไหม ผ้าฝ้าย การทอเสื่อกก การสานกระติบข้าวจากไม้ไผ่ การสานตะกร้า และจักสานอื่นๆ เพื่อขายในชุมชนและนอกชุมชน สามารถยกระดับเป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายในตลาดชุมชนและตลาดอื่นๆ ได้ ซึ่งจะช่วยสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน กลุ่มวิสาหกิจ และชุมชน

3) กิจกรรมทางเศรษฐกิจภาคบริการ

งานบุญประเพณีข้าวของชาวทุ่งกุลาร้องไห้ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจภาคบริการ นอกเหนือจากการร่วมกิจกรรมงานบุญประเพณีแล้ว ในชุมชนยังมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องอื่นๆ อีกด้วย ในภาคบริการที่เกิดจากการรวมตัวกันเพื่อให้บริการสังคมชุมชน มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ เช่น โรงเรียนข้าวชุมชน ชาวบ้านสามารถเอาข้าวมาสีข้าวเอง และมีการจัดตั้งกลุ่มโรงเรียนข้าวชุมชนเพื่อบริหารและบริการให้กับชุมชน กลุ่มคัดพันธุ์ข้าวเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในการปลูกข้าวและคัดพันธุ์ข้าวไว้ขายเพื่อให้ได้ราคาที่สูง มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการปลูกข้าวทำนา ในการจัดการแปลงนา การจัดการน้ำ การดูแลรักษาข้าวและจัดการวัชพืชและแมลง การเก็บเกี่ยว และการแปรรูปข้าว การคัดพันธุ์ข้าว ซึ่งมีการรวมกลุ่มช่วยเหลือชุมชน เช่น กลุ่มข้าวหอมมะลิ กลุ่มข้าวอินทรีย์ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มโค-กระบือ กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มทำขนม เป็นต้น ซึ่งจะมีคณะกรรมการของกลุ่มดูแลและช่วยเหลือสมาชิก ในการให้ความรู้และข้อมูลการผลิตให้มีคุณภาพ การแปรรูปสินค้าและบริการ การหาตลาดเพื่อขายสินค้าและส่งออก หากผลผลิตได้น้อยหรือขาดทุนจะมีสะสมทุนหรือมีหุ้นเพื่อให้สมาชิกที่เดือดร้อนได้กู้ยืม เป็นต้น

ข้าวจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยยึดโยงผู้คนในสังคมเข้าด้วยกัน ซึ่งหากเรามองถึงการแปรรูปเป็นอาหาร ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นขนม เครื่องดื่ม ยารักษาโรค ไปจนถึงเครื่องประทีนความงามล้วนมาจากกระบวนการคิดและภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อน ผนวมรวมกับองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และกระบวนการศึกษา ทดลอง วิจัย เพื่อเพิ่มคุณค่าให้เป็นที่ประจักษ์มากยิ่งขึ้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจของชุมชนชาวนา การทำนา การบริโภค และการแลกเปลี่ยนแบ่งปันถือเป็นวิถีชีวิตเป็นวัฒนธรรมของชาวนาไทยจึงถูกผูกโยงไว้กับบุญประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่แข็งแกร่งของชาวนาไทย เป็นพลังเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนไปบนฐานบุญประเพณี สร้างพลังอำนาจให้กับชุมชนและสังคมในวงกว้าง ไม่เฉพาะแต่เพียงด้านเศรษฐกิจเท่านั้นแต่พลังอำนาจยังสร้างให้เกิดวัฒนธรรมชุมชนด้านอื่นๆ อีกนานาประการ อาทิ ด้านศาสนา ด้านการศึกษา ด้านคุณธรรมจริยธรรม ช่วยสร้างให้เกิดความเข้มแข็งและเป็นพลังที่ยั่งยืนให้กับชุมชนสังคมและประเทศชาติ

3. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวที่มีพลังอำนาจต่อชุมชนชาวทุ่งกุลาร้องไห้ มี 7 องค์ประกอบด้วยกัน คือ 1) บุญประเพณี 12 เดือนคือกลไกสร้างเศรษฐกิจสัมพันธ์ระหว่างคน-ข้าว-น้ำ-และพุทธศาสนา 2) การบูชาฟ้า-ขวัญ-เมืองสร้างระบบบุญคุณ แบ่งปันและแลกเปลี่ยนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง 3) ขวัญข้าวและวัฒนธรรมคือตัวบ่งชี้ทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและพลังอำนาจเศรษฐกิจยังชีพ 4) จิตสาธารณะช่วยเหลือเกื้อกูลกันคือแรงจูงใจที่เป็นมิตรต่อการผลิต การลำเลียงขนส่งข้าวและแปรรูปข้าว 5) ข้าวเปลือกและข้าวสารมีความหมายในวิถีไทย และมูลค่าเศรษฐกิจยังชีพ 6) ข้าวคือตัวชี้วัดความเจริญทางเศรษฐกิจในวงกว้างทั้งระบบนิเวศและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และ 7) ภูมิปัญญาและทรัพยากรชุมชน

คือพลังเศรษฐกิจชุมชนสร้างสรรค์ เมื่อนำไปวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนเพื่อเรียงลำดับความสำคัญขององค์ประกอบเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาท่งกุลาร้องไห้ พบว่า มีองค์ประกอบเพียง 5 ตัว ที่มีประสิทธิภาพสามารถนำมากำหนดเป็นนโยบายด้านเศรษฐกิจชาติพันธุ์ไทยชาวนาท่งกุลาร้องไห้ เรียงตามลำดับ คือ 1) บุญประเพณี 12 เดือนคือกลไกสร้างเศรษฐกิจสัมพันธ์ระหว่างคน-ข้าว- น้ำ-และพุทธศาสนา 2) การบูชาฟ้า-ขวัญ-เมืองสร้างระบบบุญคุณ แบ่งปันและแลกเปลี่ยนโดยมีวัด เป็นศูนย์กลาง 3) จิตสาธารณะช่วยเหลือเกื้อกูลกันคือแรงงานที่เป็นมิตรต่อการผลิต การลำเลียงขนส่งข้าวและแปรรูปข้าว 4) ข้าวคือตัวชี้วัดความเจริญทางเศรษฐกิจในวงกว้างทั้งระบบนิเวศและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และ 5) ภูมิปัญญาและทรัพยากรชุมชนคือพลังเศรษฐกิจชุมชนสร้างสรรค์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพ

4. ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านเศรษฐกิจชาติพันธุ์ในวิถีไทย

ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อเรียงลำดับความสำคัญขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาในเขตท่งกุลาร้องไห้เพื่อนำมาเสนอเป็นนโยบายด้านเศรษฐกิจชาติพันธุ์ในวิถีไทยพบว่า องค์ประกอบที่ส่งผลต่อพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวมีค่าเรียงตามลำดับได้ดังนี้คือ 1) บุญประเพณี 12 เดือนคือกลไกสร้างเศรษฐกิจสัมพันธ์ระหว่างคน-ข้าว- น้ำ-และพุทธศาสนา 2) การบูชาฟ้า-ขวัญ-เมืองสร้างระบบบุญคุณ แบ่งปันและแลกเปลี่ยนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง 3) จิตสาธารณะช่วยเหลือเกื้อกูลกันคือแรงงานที่เป็นมิตรต่อการผลิต การลำเลียงขนส่งข้าวและแปรรูปข้าว 4) ข้าวคือตัวชี้วัดความเจริญทางเศรษฐกิจในวงกว้างทั้งระบบนิเวศและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และ 5) ภูมิปัญญาและทรัพยากรชุมชนคือพลังเศรษฐกิจชุมชนสร้างสรรค์ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การทำนายที่ปรับแล้ว (Adjusted R²) เท่ากับ .714, .625, .673, .692 และ .725 ตามลำดับ สมการที่ได้จากการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณตามลำดับความสำคัญของตัวแปรที่นำเข้าสมการมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ผู้วิจัยจึงนำมาจัดทำเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายด้านเศรษฐกิจชาติพันธุ์ในวิถีไทยรวม 5 ข้อ พร้อมมาตรการที่เหมาะสมสำหรับหน่วยงานของรัฐบาลและหน่วยงานอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. นโยบายส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกลไกสร้างเศรษฐกิจสัมพันธ์ระหว่างคน-ข้าว- น้ำและพุทธศาสนาด้วยบุญประเพณี 12 เดือน
2. นโยบายส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมการบูชาฟ้า-ขวัญ-เมือง เพื่อให้เกิดการสร้างระบบบุญคุณ แบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลและแลกเปลี่ยน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง
3. นโยบายส่งเสริมจิตสาธารณะ ที่เชื่อมโยงการใช้แรงงานในชุมชนโดยอาศัยการผูกมิตรตามประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน
4. นโยบายส่งเสริมการรักษาพันธุ์ข้าว การผลิตข้าวและการแปรรูปข้าว เพื่อสร้างระบบนิเวศและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ท่งกุลาร้องไห้ ในการผลิตข้าวคุณภาพซึ่งจะส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจในวงกว้าง

5. นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรชุมชนเพื่อเป็นพลังเศรษฐกิจชุมชนสร้างสรรค์

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

1. สภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิตและภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวของชุมชนชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ จากผลการศึกษาพบว่า วิถีชีวิตของชาวทุ่งกุลาร้องไห้ มีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งพาอาศัยกัน และนับถือขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน “ฮิตสิบสอง คองสิบสี่” มีความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา ภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวชาวทุ่งกุลาร้องไห้ที่สำคัญ ได้แก่ 1) ด้านการเลือกสรรและใช้ปัจจัยการผลิต 2) ด้านการดูแลและรักษาข้าว 3) ด้านอาหารและการบริโภค และ 4) ด้านสร้างระบบ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของวัฒนธรรมข้าว ทำให้วัฒนธรรมข้าวได้รับการสืบสานและข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์มีชื่อเสียง พิธีกรรมข้าวเหล่านี้มีพลังและอำนาจในการสรรสร้างคุณภาพชีวิตของผู้คน เป็นภูมิปัญญาที่ช่วยเตรียมคน ช่วยให้ชุมชนและสังคมสามารถยืนหยัดและพึ่งพาตนเองได้ สอดคล้องกับแนวคิดฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2548) ที่กล่าวถึงวิถีชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนในชนบทความเป็นชุมชนมีอยู่สูง ทั้งเศรษฐกิจและวัฒนธรรม สังคมเครือญาติ การครอบครองและการใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากร ตั้งแต่โบราณการผลิตทางการเกษตรมีลักษณะเป็นแบบขนาดเล็ก ใช้แรงงานครอบครัวอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะเป็นลักษณะของการผลิตข้าว ธัญพืชหลัก ความสัมพันธ์แบบครอบครัวและชุมชนจึงคงดำรงอยู่คู่ขนานกับระบบทุนนิยม สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนของคานธี เป็นแนวทางในการที่จะสร้างความเชื่อมั่นในพลังของชุมชนและปัจเจกชนมุ่งเน้นให้ครอบครัวในชนบทสามารถที่พึ่งตนเอง และแก้ไขปัญหาความยากจนได้ โดยใช้แรงงานในครอบครัวเพื่อการผลิตให้พอเพียงแก่การบริโภคภายใต้ความจำเป็นในการดำรงชีวิต คนในชุมชนมีการใช้เทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องจักรที่เหมาะสม การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจใดๆ ให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมเพื่อเกิดคุณค่าแก่คนในสังคม การพึ่งตนเองของชุมชนในท้องถิ่นจะนำไปสู่ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2. พลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ จากผลการศึกษาพบว่า งานบุญประเพณีข้าวทำให้มีการผลิต การบริโภค และการจำหน่ายแลกเปลี่ยนแลกเปลี่ยนแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ซึ่งเป็นพลังอำนาจทางเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงกับฐานบุญประเพณีข้าว โดยมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในการพัฒนาเศรษฐกิจของสังคมชุมชน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพากันตามหลักพุทธของพุทธศาสนา สอดคล้องกับแนวคิดของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2548) ที่กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีสองระบบจึงอาจเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศเพราะเป็นแนวคิดที่อิงอยู่กับการพึ่งพาตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดด้านวัฒนธรรมและแนวคิดอื่นๆ เช่น แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ของท่านพุทธทาส สอดคล้องกับแนวคิดของชยานอฟ (Chayanov, 1986) เส้นทางอนาคตของระบบ

เศรษฐกิจชุมชนชาวนา ตามข้อเสนอของชายานอฟ คือการทำเครือข่ายระหว่างชุมชนหมู่บ้าน ประกอบขึ้นเป็นระบบสหกรณ์ ร่วมกันขายผลผลิตการเกษตร ปรับปรุงเทคนิคทางการเกษตร จัดระบบสินเชื่อ และจัดให้มีกองทุนสหกรณ์ และตั้งศูนย์ชี้นำทางการเกษตร สร้างกิจการแปรรูป วัตถุประสงค์การเกษตร ฯลฯ (Chayanov, 1986) แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาระบบนิเวศชุมชน (Community Ecosystem) การเปิดพื้นที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในชุมชน การพัฒนาแหล่งทุนและสวัสดิการชุมชนเพื่อสุขภาวะที่ดี (จุฑาทิพย์ ภัทราวาท และคณะ, 2562) กิจการของชาวนาจึงแตกต่างจากกิจการของนายทุน ตรงที่หน่วยการผลิตและหน่วยบริโภค เป็นหน่วยเดียวกัน

3. วิเคราะห์องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ ผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ มีทั้งหมด 7 องค์ประกอบ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ตัว ที่มีประสิทธิภาพในการทำนาย เรียงตามลำดับ 1) บุญประเพณี 12 เดือนคือกลไกสร้างเศรษฐกิจสัมพันธ์ระหว่างคน-ข้าว-น้ำ-และพุทธศาสนา 2) การบูชาฟ้า-ขวัญ-เมืองสร้างระบบบุญคุณ แบ่งปันและแลกเปลี่ยนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง 3) จิตสาธารณะช่วยเหลือเกื้อกูลกันคือแรงงานที่เป็นมิตรต่อการผลิต การลำเลียงขนส่งข้าวและแปรรูปข้าว 4) ข้าวคือตัวชี้วัดความเจริญทางเศรษฐกิจในวงกว้างทั้งระบบนิเวศและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ 5) ภูมิปัญญาและทรัพยากรชุมชนคือพลังเศรษฐกิจชุมชนสร้างสรรค์ สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของ (อภิชัย พันธเสน, 2546) องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าว ทุนทางสังคม ทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรสังคมโดยชุมชนที่อาศัยวัฒนธรรมอันดีงามในสังคม เป็นเครื่องมือหนึ่งของคนในชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมชุมชน อันได้แก่ ทุนวัฒนธรรม ทุนมนุษย์ ทุนสิ่งแวดล้อม และทุนทางสังคม เป็นเครือข่ายความช่วยเหลือพึ่งพากัน ในการแก้ไขปัญหาซึ่งส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม/ของชุมชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Krantz (2001) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบเศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนสำคัญต่อแนวทางการดำรงชีพดังนี้ 1) ทุนทางธรรมชาติ ได้แก่ คลังทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากรทางพันธุกรรม และอื่นๆ) และการบริการด้านสิ่งแวดล้อม (วัฏจักร มลภาวะ อื่นๆ) จากการหมุนเวียนทรัพยากรและการบริการที่มีประโยชน์สำหรับการดำรงชีพ 2) ทุนทางเศรษฐกิจ/ทุนทางการเงิน ได้แก่ ฐานเงินทุน (เงินสด เงินเชื่อ/หนี้สิน การออม และทรัพยากรทางเศรษฐกิจ อื่นๆ) ประกอบด้วย โครงสร้างพื้นฐาน อุปกรณ์การผลิต และเทคโนโลยี) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการค้นหากลยุทธ์ในการดำรงชีพ 3) ทุนมนุษย์ ได้แก่ ทักษะ ความรู้ ความสามารถของแรงงาน และ 4) ทุนทางสังคม ได้แก่ ทรัพยากรทางสังคม (เครือข่าย การเรียกร้องทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคม การเข้าร่วมสมาคม) ขณะเดียวกัน กาญจนารอดแก้ว และคณะ (2563) พบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้แก่ 1) ด้านวัฒนธรรม เช่น การส่งเสริมองค์ความรู้ชุมชน ภูมิปัญญาและปราชญ์ชุมชน และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีอัตลักษณ์ 2) ด้านการกระตุ้นเศรษฐกิจด้วยกิจกรรมรูปแบบใหม่ เช่น ตลาดอินทรีย์ ตลาดอนุรักษ์ ตลาดย้อนยุค การท่องเที่ยวชุมชน การส่งเสริมทักษะอาชีพ การรักษาสีสิ่งแวดล้อม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตลาดออนไลน์ และระบบการเงินบัญชี นอกจากนี้ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2550) ยังได้

กล่าวถึงองค์ประกอบของเศรษฐกิจชุมชนมีปัจจัยหลักคือ ทุน มีความหมายค่อนข้างกว้างทั้งทุนที่เป็นเงินตราและไม่ใช่เงินตรา ทุนที่ไม่ใช่เงินตรา ได้แก่ 1) ทุนโภคทรัพย์ หมายถึง ผลผลิตที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นจากการผสมผสานฐานทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้ และแรงงานในชุมชน เช่น ที่ดิน เรือกสวนไร่นา วัวควาย บ้านเรือน เครื่องใช้ 2) ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่ตามธรรมชาติในแต่ละท้องถิ่น เช่น ดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ พันธุ์พืช 3) ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึงชุดความรู้และประสบการณ์ที่ชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นและส่งสมมาเพื่อการอยู่ร่วมกัน เช่น ความสุจริต ความเสียสละ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ 4) ทุนทางปัญญา คือ การเรียนรู้ร่วมกันโดยการนำเอาภูมิปัญญาความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนหรือนอกชุมชนมาสังเคราะห์เป็นปัญญาเพื่อการจัดการเศรษฐกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิทย์ ชีรสาควัต (2546) เรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน พบว่า ชาวอีสานมีความรักและความผูกพันในครอบครัวบ้านเกิดและอาชีพการเกษตรสูง เป็นวัฒนธรรมที่ทำให้ศักยภาพของเศรษฐกิจชุมชนยังเข้มแข็งอยู่ การรวมกลุ่มเป็นองค์กรชาวบ้านในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ร้านค้าชุมชน สหกรณ์ การเกษตร ฯลฯ ทำให้ชาวบ้านเข้มแข็งขึ้น บางชุมชนพัฒนาเป็นเครือข่าย ช่วยเหลือกันออกไปนอกชุมชนหลายสิบหมู่บ้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของพัฒน์พงศ์ สุกิจปาณีนิจ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ พบว่า บทบาทของทุนทางสังคมโดยเฉพาะการร่วมแรงร่วมใจภายใต้พื้นฐานของความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และค่านิยม เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดความรู้ ทุนทางปัญญาและพลังร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิมล คำศรี (2549) ที่ได้ศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมข้าวกับพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา พบว่า 1) ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวมีนัยสำคัญต่อพลังอำนาจชุมชน เช่น การเลือกสรรการใช้ที่ดิน การใช้น้ำ การสังเกตสภาพดินฟ้าอากาศ การคัดสรรพันธุ์ข้าว ภูมิปัญญาเหล่านี้พลังอำนาจในการสร้างสรรค์คุณธรรมจริยธรรม ให้ชุมชนมีจิตสำนึกต่อธรรมชาติ สัตว์ ข้าว และต่อบุคคลอื่น 2) พลังอำนาจชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนข้าว ก่อให้เกิดพลังอำนาจชุมชนในหลายลักษณะ เช่น การเอื้ออาหารเกื้อกูลต่อกัน การย้ายถิ่นฐานที่อยู่อาศัย การถ่ายโอนแลกเปลี่ยนผลผลิต เป็นต้น 3) พลังอำนาจอันเนื่องมาจากระบบความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมข้าว เช่น วัฒนธรรมการผลิต การบริโภคข้าวแบบดั้งเดิมมีส่วนสำคัญในการสร้างเสริมความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาให้เป็นมรดกของชุมชน เช่น มีแหล่งอาหาร ผัก ปลา วัฒนธรรมข้าวมีคุณค่ามีความหมาย มีพลังต่อชุมชนเป็นอย่างมากควรได้รับการฟื้นฟูนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนาให้ชุมชนยืนหยัดอยู่ได้ด้วยความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย (Body of Knowledge)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยเรื่องพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ผู้วิจัยสามารถสรุปและสังเคราะห์เป็นแผนภาพวงจรเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับพลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าว ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 วงจรเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับ “พลังเศรษฐกิจพื้นฐานประเพณีข้าว”

จากภาพที่ 1 พลังเศรษฐกิจพื้นฐานประเพณีข้าวเป็นวงจรความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างทุนชุมชน พลังชุมชน บุญประเพณีข้าว ที่ส่งผลให้เกิดพลังเศรษฐกิจของชุมชน โดยบุญประเพณีข้าวที่ชุมชนถือปฏิบัติใน ฮีตสิบสอง ทั้งพิธีกรรม การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษผีป่าผีเขา พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว การทำบุญถวายของไหว้วัดหรือบริจาคข้าวของเงินทองเพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นพลังขับเคลื่อนทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ งานบุญประเพณีข้าวชาวทุ่งกุลาร้องไห้ที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ได้แก่ บุญคุณลาน บุญข้าวจี่ บุญผะเวศ บุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน บุญสารทไทย บุญข้าวสาก ทำให้เกิดการผลิต การบริโภค และการจำหน่าย แจกจ่ายช่วยสร้างรายได้และเศรษฐกิจให้กับครอบครัวและชุมชนโดยวิถีชุมชนเกี่ยวข้องกับงานบุญประเพณีวัฒนธรรมชุมชน ในการทำบุญหรือร่วมงานบุญประเพณีนั้นชาวบ้านต้องจัดเตรียมข้าวของเพื่อไปประกอบการทำบุญ และแต่งตัวให้สวยงามตามเทศกาลงานบุญประเพณี มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ 1) ข้าวของทำบุญ 2) ทรัพย์สินเงินทอง และ 3) การแต่งกายและอุปกรณ์ ซึ่งข้าวของต่างๆ ที่นำมาใช้ในงานบุญประเพณีได้จากการผลิตในครัวเรือน ในชุมชน และจัดซื้อจัดหา มีการจับจ่ายใช้สอยทำให้มีเศรษฐกิจหมุนเวียน เป็นพลังเศรษฐกิจที่เกิดจากฐานงานบุญประเพณีของชุมชน

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

พลังเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ จากผลการศึกษาพบว่า งานบุญประเพณีข้าวทำให้มีการผลิต การบริโภค และการจำหน่ายแลกเปลี่ยนแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ซึ่งเป็นพลังอำนาจทางเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงกับฐานบุญประเพณีข้าว ดังนั้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจของชุมชนชาวนาควรมีรากฐานมาจากสภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิตวัฒนธรรม บุญประเพณีข้าว ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชน เพื่อความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน ประกอบกับ “ข้าวหอมมะลิ” ทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นข้าวที่มีคุณภาพดีหอมอร่อยซึ่งมีเอกลักษณ์โดดเด่นทำให้มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับในระดับโลก เป็นสินค้าส่งออกที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน จึงควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิต การตลาดและการจำหน่าย ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กระทรวงวัฒนธรรม กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ กรมพัฒนาที่ดิน เป็นต้น ควรส่งเสริมพัฒนาชุมชน โดยใช้บุญประเพณีชุมชน ทรัพยากรชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและคนในชุมชนร่วมกันขับเคลื่อนพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างและพัฒนาพลังเศรษฐกิจจากฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งมีความมั่นคงและเป็นพลังที่ยั่งยืนให้กับสังคมประเทศชาติต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษามิติทุนทางสังคมที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้และชาวนาไทยในภาคอื่นจากมุมมองอื่นๆ เพื่อเป็นการขยายขอบเขตพรมแดนขององค์ความรู้ทางด้านนี้ให้กว้างขึ้น
2. ควรมีการศึกษารูปแบบความสำเร็จทางเศรษฐกิจวัฒนธรรมบนฐานความคิดบุญประเพณีของชาวนาไทยในภาคอื่น
3. ควรมีการศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ พันธุ์ พัฒนาทุนทางสังคมของชาวนา สามารถพัฒนาองค์ความรู้ที่ใช้ทุนทางสังคมเป็นฐานการคิด แก้ไข ปัญหาวิกฤตการณ์ต่างๆ ของชุมชนชาวนาเพื่อความเข้มแข็งยั่งยืนของชุมชน
4. ควรมีการศึกษาการวางแผนพัฒนาศักยภาพชาวนาไทยในเรื่อง การผลิต การบริโภค การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การตลาดและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากข้าวหรือสินค้าอื่น ที่นำมาสู่การพัฒนาและยกระดับคุณภาพของชุมชนสู่ความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง (References)

- กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2553). *โบราณคดีในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักศิลปากรที่ 11 อุบลราชธานี. ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2522). *ทุ่งกุลาร้องไห้*. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรสหกรณ์.
- กาญจนา รอดแก้ว และคณะ. (2563). *ความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- จุฑาทิพย์ ภัทธราวาท และคณะ. (2562). การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่ใช้นวัตกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2544). แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ: สถาบันวิทย์ทัศน์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2548). ประวัติศาสตร์ความคิดไทยกับแนวคิดชุมชน. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- พัฒนพงศ์ สุกิจปาณีนิจ. (2552). ทูทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิมล คำศรี. (2544). วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศิริพร ยอดกมลศาสตร์. (2550). วิสาหกิจชุมชนกลไกเศรษฐกิจฐานราก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรส.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2546). ทุ่งกุลารักษาอาณาจักรเกลือ 2500 ปี. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุวิทย์ อธิศาสตร์. (2546). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2546). แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญาไทย.
- อภิชัย พันเสน และคณะ. (2550). สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2559). ประเพณีวัฒนธรรมอีสาน. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- Chayanov, A. V. (1986). *The theory of peasant economy*. Great Britain: Manchester University Press.
- Krantz, L., (2001). *The Sustainable Livelihood Approach to Poverty Reduction. Proposal Draft*. Stockholm, Sweden: Division of Policy and Socio Economic Analysis Swedish International Development Agency (Sida).